

5.2 Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen geeft aan of de gemeente grote tegenvallers kan opvangen. Het incidentele weerstandsvermogen bestaat uit de algemene reserve, de programmareserves, de centrale bedrijfsvoeringreserve, de centrale reserves onderhoud en de reserve Grondbedrijf. Het structurele weerstandsvermogen is beter bekend als de post onvoorzien. Naast het weerstandsvermogen, gaan we in deze paragraaf in op de financiële kengetallen. Deze kengetallen zijn nieuw. Ze geven een indicatie van de robuustheid van de begroting.

Inleiding

Het weerstandsvermogen geeft aan in hoeverre de gemeente grote tegenvallers op kan vangen. Het 'Besluit begroting en verantwoording' omschrijft een risico als "een kans op gevaar of schade met financieel gevolg van substantiële omvang". Ook bij goed financieel beheer kunnen onverwachte financiële gevolgen optreden. Doorgaans worden deze bij de gemeentelijke jaarrekening gemeld als nadelen. Bij grotere tegenvallers kan het noodzakelijk zijn al tussentijds maatregelen te nemen. Dergelijke risico's kan de gemeente dragen door het achter de hand hebben van voldoende weerstandsvermogen. Bij het weerstandsvermogen gaat het dus om de robuustheid van de begroting. Een precies sluitende begroting zonder weerstandsvermogen betekent dat iedere tegenvaller een probleem gaat opleveren, als er geen even grote meevallers tegenover staan. De begrotingsprogramma's en daarmee het beleid van de gemeente staan dan permanent onder druk. Een weerstandsvermogen als financiële buffer is daarom noodzakelijk. Hoe groot die buffer moet zijn hangt vooral af van de risico's die de gemeente loopt.

Behalve het aanhouden van een financieel weerstandsvermogen zijn er andere manieren om de financiële gevolgen van risico's op te vangen:

- Veel gebeurtenissen zijn weliswaar onverwacht, maar doen zich zo regelmatig voor dat over meerdere jaren bekeken vrij goed is aan te geven wat de financiële gevolgen daarvan kunnen zijn. Hiervoor reserveert de gemeente bedragen in de begroting of in voorzieningen.
- Bij investeringsprojecten is het gebruikelijk dat in de kostenraming (en het investeringskrediet) een post voor onvoorzien tegenvallers wordt meegenomen.
- Risico's kunnen beperkt worden door het afsluiten van verzekeringen, bijvoorbeeld tegen brandschade aan gemeentelijke gebouwen.
- Een aantal risico's kan voor een gedeelte worden opgevangen uit specifieke bestemmingsreserves. Mocht de omvang van die reserve niet toereikend zijn, dan komt de Algemene reserve weer in beeld als risicoafdekking.

De relevante risico's voor het weerstandsvermogen zijn de risico's die niet of onvoldoende op een andere manier zijn ondervangen. Deze risico's kunnen een beroep gaan doen op de onderdelen van het weerstandsvermogen.

Berekening van het weerstandsvermogen

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen het structurele en het incidentele weerstandsvermogen.

Structurele weerstandsvermogen

Het structurele weerstandsvermogen bestaat uit de begrotingspost onvoorzien. De post onvoorzien moet een soepele uitvoering van de begroting vergemakkelijken. Het zorgt zodoende voor een beetje flexibiliteit. De post onvoorzien bedraagt € 0,8 mln.

Incidenteel weerstandsvermogen

In Den Haag wordt het weerstandsvermogen gevormd door de algemene reserve, de programmareserves, centrale bedrijfsvoeringsreserve, de centrale reserves onderhoud en de reserve grondbedrijf. De standen van de bovenstaande reserves zijn per einde 2017 naar verwachting als volgt:

Verwachte stand 31/12/2017	Hoogte in euro's
1. Algemene reserve	70,3 mln.
2. Reserve Grondbedrijf	58,0 mln.
3. Programmareserves	13,4 mln.
4. Centrale bedrijfsvoeringsreserve	8,4 mln.
5. Centrale reserves onderhoud	9,3 mln.
Totaal	159,4 mln.

Ad 1) De algemene reserve dient voor het afdekken van tekorten in de gemeentelijke jaarrekening.

Hiermee wordt voorkomen dat elke financiële tegenvaller dwingt tot onmiddellijk bezuinigen. Niet alle gemeenten lopen dezelfde risico's. Het is daardoor niet mogelijk een algemene norm te stellen voor een eenduidige relatie tussen de algemene reserve en de risico's. Iedere gemeente moet op basis van de eigen specifieke situatie een beleidslijn formuleren over het noodzakelijk geachte weerstandsvermogen. Inherent aan risico's is dat de precieze omvang van de mogelijke schade of kosten niet vaststaat. Dat komt natuurlijk vooral omdat het altijd gaat om een onzekere gebeurtenis, met navenant onzekere kosten. De gemeente Den Haag maakt gebruik van een risicocumulatiemodel. Hierbij wordt van elk risico de kans berekend dat het zich voordoet, gesimuleerd wordt dat een combinatie van bepaalde risico's zich voordoet. Met dit model maken we een zo goed mogelijke berekening van de noodzakelijke hoogte voor het weerstandsvermogen. Uit de berekening bij de begroting 2018 volgt dat de hoogte van het weerstandsvermogen € 71,1 moet zijn (rekening houdend met de post onvoorzien van € 0,8 mln.)

Ad 2) De reserve Grondbedrijf is de financiële buffer voor het Grondbedrijf.

De reserve is nodig om te verhinderen dat tekorten van het grondbedrijf de totale gemeentelijke financiële huishouding verstoren. Opbrengsten uit grondexploitaties worden aan deze reserve toegevoegd, verliezen uit grondexploitaties worden hiermee verrekend. Voor het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen worden periodiek risicoanalyses uitgevoerd. Van alle grondexploitaties worden de algemene risico's van de marktontwikkelingen in beeld gebracht. Van de 40 grootste grondexploitaties worden bovendien specifiek naar de projectrisico's en projectkansen gekeken. Het benodigde weerstandsvermogen wordt uitgedrukt in een bandbreedte. Het minimaal benodigde weerstandsvermogen wordt bepaald door de risico's op alle projecten te verminderen met het totaal aan kansen en de verwachte voordelen uit winstgevendende projecten. De verwachte stand van de reserve Grondbedrijf per 31/12/2017 is € 58,0 mln. Zie de paragraaf Grondbedrijf voor een gedetailleerde onderbouwing van de actuele hoogte van de reserve Grondbedrijf.

Ad 3) De programmareserves

De Programmareserves zijn aan het begin van deze coalitieraadperiode gevormd. In de verordening Financieel Beheer en Beleid staat de werking van deze reserves beschreven. De programmareserves zijn bedoeld om tussentijdse risico's en tegenvallers op te vangen. De verwachte stand van de Programmareserves per 31/12/2017 bedraagt € 13,4 mln.

Ad 4) De dienstcompensatiereserves zijn opgegaan in de centrale bedrijfsvoeringsreserve

In de verordening Financieel beheer en beleid 2014 zijn de dienstcompensatiereserves, in afwachting van de centralisatie van de bedrijfsvoering, blijven bestaan. Vooruitlopend is een deel van de dienstcompensatiereserves destijds overgeheveld naar een nieuwe centrale bedrijfsvoeringsreserve. Aan de Raad is gemeld dat eind 2017 de dienstcompensatiereserves worden opgeheven. Per 1 juni is een fors deel van de bedrijfsvoering gecentraliseerd. Daar komt bij dat met ingang van 2017 de overhead door

een wijziging in landelijke regelgeving niet langer per programma wordt begroot en verantwoord, maar op een centraal overzicht overhead. Omdat de dienstcompensatiereserves vooral bedoeld waren voor kleinere knelpunten in de bedrijfsvoering hebben deze hierdoor hun belangrijkste functie verloren. Het college heeft daarom besloten bij het Halfjaarbericht 2017 de dienstcompensatiereserves op te heffen en de middelen toe te voegen aan de huidige centrale bedrijfsvoeringsreserve (CBR). De verwachte stand van de centrale bedrijfsvoeringsreserve bedraagt per 31/12/2017 € 8,4 mln.

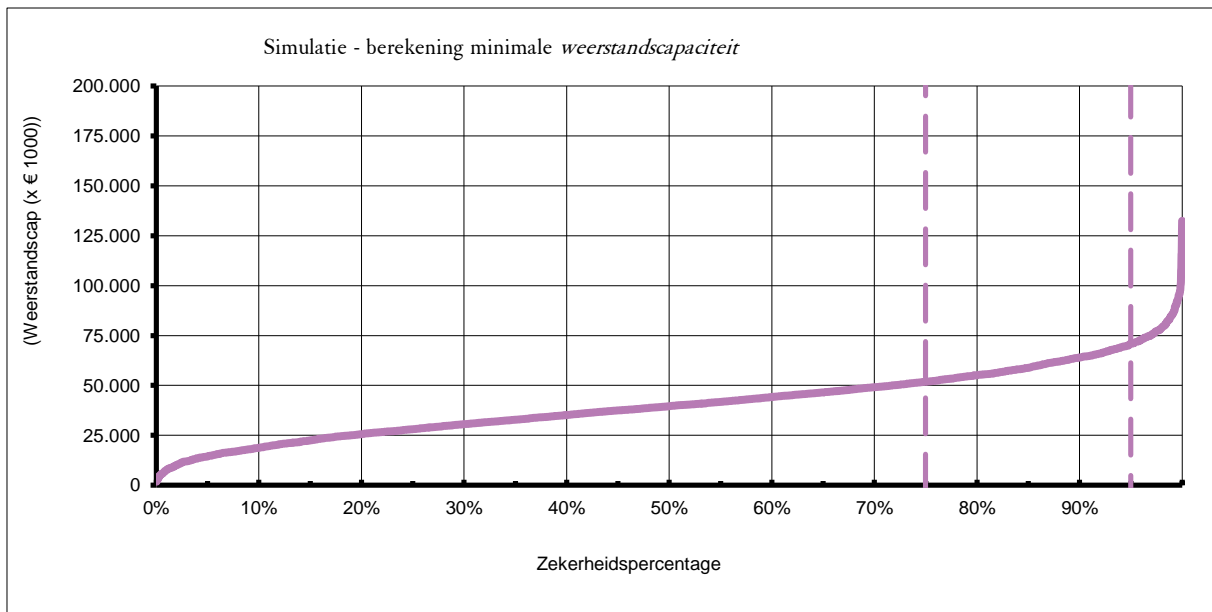
Ad 5) In deze programmabegroting is de systematiek van de onderhoudsvoorzieningen vastgoed en buitensportfaciliteiten gewijzigd. In de commissiebrief "Aanpassingen en verbeteringen in het financieel beheer van de gemeente Den Haag" wordt u hiervoor uitgebreid geïnformeerd. Om de systematiek goed te laten functioneren is voor zowel vastgoed als buitensportfaciliteiten een centrale reserve onderhoud ingesteld. De centrale reserves hebben tot doel het verrekenen van jaarrekeningsresultaten op het onderhoud van vastgoed en buitensportfaciliteiten. Daarnaast dienen de centrale reserves onderhoud voor het opvangen van de fluctuaties die van jaar tot jaar kunnen optreden in de onderhoudslasten. De verwachte stand van de centrale reserves onderhoud per 31/12/2017 bedragen € 9,3 mln.

Gemeentelijke risico's m.b.t. de Algemene reserve

Onderstaande risico's zijn meegenomen in de berekening van de algemene reserve:

Risico	Korte omschrijving	Domein	Kans	Bedrag	Weging	Max. bedrag
1	Rampen en zware ongevallen	Bestuur	1%	63.500	1	63.500
2	Eigen risico verzekeringen	Bestuur	10%	5.400	1	5.400
3	Grote Projecten	Fysiek	25%	25.000	1	25.000
4	Ontsluiting zuidelijk havengebied Scheveningen	Fysiek	50%	3.500	1	3.500
5	Bijstandsuitkeringen eigen risico 2017	Sociaal	90%	17.800	1	17.800
6	Jeugd	Sociaal	50%	4.200	1	4.200
7	Statushouders	Sociaal	50%	5.100	1	5.100
Risico's met een structureel karakter						
8	Gemeentefonds: BTW compensatiefonds	Bestuur	40%	10.000	1,5	15.000
9	Bijstandsuitkeringen 2018 en verder	Sociaal	60%	35.500	1,5	53.250
10	Afschaffing Precariobelasting	Bestuur	90%	16.000	1,5	24.000
11	BTW sport	Bestuur	50%	2.500	1,5	3.750
12	Afname WSW in relatie tot rijksbijdrage	Sociaal	50%	3.500	1,5	5.250
13	Transitievergoeding SW	Sociaal	60%	600	1,5	900
14	Erfpacht	Fysiek	60%	3.500	1,5	5.250
Totaal						231.900

Alle risico's tellen op tot € 231,9 mln. Geen enkel risico is 100%, want dan zou het een knelpunt zijn. Het risicocumulatiemodel rekent scherper. Het model gaat uit van scenario's waarbij risico's niet, geheel of gedeeltelijk optreden. Al deze scenario's worden van laag naar hoog in een figuur gezet. Het weerstandsvermogen geeft aan of de gemeente grote tegenvallers kan opvangen. Het incidentele weerstandsvermogen bestaat uit de algemene reserve, programmareserves, de centrale bedrijfsvoeringsreserve, de centrale reserves onderhoud en de reserve Grondbedrijf. Het structurele weerstandsvermogen is beter bekend als de post onvoorzien. Naast het weerstandsvermogen, gaan we in deze paragraaf in op de financiële kengetallen. Deze kengetallen geven een indicatie van de robuustheid van de begroting.

Vervolgens gaan we voor de hoogte van de algemene reserve uit van een zekerheidspercentage van 95%. Dat houdt in dat in 95% van de gevallen de algemene reserve hoog genoeg is. We gaan niet op 100% zitten, omdat dat zou betekenen dat we hoge bedragen gaan reserveren voor statistisch uitzonderlijke scenario's. De berekening van het risicocumulatiemodel levert een hoogte op van € 71,1 mln.

Bestaande risico's (inclusief actualisatie)

1) Rampen en zware ongevallen

De gemeente spaart niet voor risico's van (natuur)rampen (of ander groot onheil) die Den Haag kunnen treffen (watersnood, extreme weersomstandigheden, epidemieën, etc.). Hoewel de kans hierop klein is, is de schade die het gevolg kan zijn van een dergelijke gebeurtenis aanzienlijk, zo hebben we bijvoorbeeld gezien bij de vuurwerkramp in Enschede. Doordat de kans op een dergelijke ramp klein is, is het effect op het benodigde weerstandsvermogen beperkt.

Kans: 1%
 Bedrag: € 63,5 mln.

2) Eigen risico verzekeringen

De gemeente heeft een hoog eigen risico op verzekeringspolissen afgesloten, omdat dit per saldo financieel voordeliger is. Deze keuze bevat desalniettemin een risico. Wanneer zich verschillende calamiteiten tegelijk voordoen is de totale eigen bijdrage van de gemeente hoger dan in de reguliere begroting kan worden opgevangen. Bovendien heeft de gemeente ervoor gekozen de fraude- en berovingsverzekering in eigen beheer te nemen omdat de premie hiervan niet opweegt tegen het risico. Het maximale risico dat de gemeente loopt is € 5,4 mln. De kans dat zich dit risico voordoet is klein.

Kans: 10%
 Bedrag: € 5,4 mln.

3) Grote projecten

De gemeente loopt bij omvangrijke (ruimtelijke) fysieke projecten en ict-projecten risico's. We proberen deze risico's allereerst te minimaliseren door erop te sturen dat de risico's niet optreden in projecten. Ook wordt in het projectbudget extra geld beschikbaar gesteld om risico's te kunnen dekken als deze zich voordoen. De raad kan kiezen een project aan te wijzen GRIP project. Voor deze projecten wordt ieder halfjaar een voortgangsrapportage aangeboden.

We illustreren de geschetste werkwijze aan de hand van twee grote projecten:

- Spuikwartier. In november 2014 heeft de gemeenteraad besloten tot ontwikkeling van het Spuikwartier. In het raadsbesluit is de strategie opgenomen hoe risico's voor deze gebiedsontwikkeling worden beheerst. Voor risico's die desondanks optreden is binnen het project € 23,5 mln. weerstandsvermogen beschikbaar gesteld. De raad wordt via de GRIP-rapportages op de hoogte gesteld van het verloop van de uitgaven, de risico's en de reserves.
- Rotterdamse Baan. Bij vaststelling van het project is een budget onvoorzien opgenomen voor verwervingskosten, bouw- en overige kosten. Tevens is € 19 mln. beschikbaar gesteld binnen het projectbudget als reductie van de kans op eventuele overschrijdingen. De raad wordt via de GRIP-rapportages op de hoogte gesteld van het verloop van de uitgaven, de risico's en de reserves.

Er is nu geen reden aan te nemen dat de risicobeheersingsmaatregelen en het budget voor onvoorziene kosten voor deze, en andere grote projecten niet afdoende zijn. Den Haag stuurt op het tot een goed einde brengen van grote projecten. Er is altijd een kans dat zich tegenvallers voordoen op grote projecten, doordat zaken niet te kwantificeren zijn of doordat risico's zijn onderschat. Dat kunnen bouwkosten betreffen, maar ook de gevolgen voor de exploitatie van nieuwe voorzieningen. De investeringsportefeuille bedraagt ongeveer € 1,067 mld. (hiervan wordt ongeveer € 561 mln. met gemeentelijke middelen gefinancierd en ongeveer € 506 mln. met bijdragen van derden). Als extra maatregel nemen we daarom een risico op voor grote projecten in het weerstandsvermogen van de gemeente Den Haag.

De kans op optreden van dit risico is gewaardeerd op 25%. De omvang van het risico bij optreden wordt gewaardeerd op € 25 mln. Een aantal grote fysiek ruimtelijke projecten nadert zijn voltooiing. Deze projecten kennen een verhoogd risicoprofiel in combinatie met een geringe risicobuffer binnen de projecten zelf. De verwachting is dat deze projecten binnen het bestaande budget kunnen worden afgerond. Desalniettemin dient de gemeente rekening te houden met een mogelijke tegenvaller op deze projecten. Door met dit risico rekening te houden blijft de gemeente financieel deugdelijk, terwijl tegelijkertijd op voorhand geen onnodig beslag op de schaarse beschikbare middelen hoeft te worden gelegd.

Kans: 25%
Bedrag: € 25 mln.

4) *Goede ontsluiting zuidelijk havengebied Scheveningen*

De functies in Scheveningen-Haven kunnen niet zonder een goede ontsluiting. Het bouwen van een oeververbinding is nu niet aan de orde. Een pont of watertaxi zijn mogelijk zodra dat noodzakelijk/wenselijk is. De ontsluiting zal voorafgaand hieraan – in breder gebiedsperspectief – uitgewerkt worden. Het is nu niet zeker dat de gereserveerde ontsluitingsmiddelen in de grondexploitatie afdoende zijn. Daarom wordt voornamelijk rekening gehouden met een risico van € 3,5 mln. Doel is om een goede ontsluiting te realiseren zonder de risicomiddelen aan te hoeven spreken.

Kans: 50%
Bedrag: € 3,5 mln.

5) *Bijstandsuitkeringen eigen risico 2017*

Het Rijk verstrekt het bijstandsbudget aan de gemeenten middels een verdeelmodel. De kans bestaat dat het budget dat het Rijk aan alle gemeenten verstrekt ontoereikend is voor de bijstand en dat de gemeente Den Haag meer bijstandsuitkeringen heeft dan het budget waarop het verdeelmodel is gebaseerd. Er is dan sprake van een tekort en onder voorwaarden kan een beroep op een vangnetregeling worden gedaan waarbij een eigen risico geldt. Het verdeelmodel wordt momenteel herzien en de systematiek voor de vangnetregeling. Over 2016 bedroeg het tekort op de bijstandsverlening € 48,2 mln. Bij het Halfjaerbericht 2016 is hiervan € 24,6 mln. in de begroting verwerkt. Het resterend tekort van € 23,6 komt conform de bestaande afspraken ten laste van de algemene reserve. Voor 2017 verwacht de gemeente een zelfde trend, namelijk een tekort van € 53 mln. Het college heeft in de Voorjaarsnota 2017 een combinatie van maatregelen voorgesteld. Allereerst

wordt meerjarig vanaf 2017 structureel € 10 mln. van het eigen risico op de bijstand opgelost. Daarnaast wordt de verwachte bijdrage vanuit de Vangnetregeling 2016 van € 17,4 mln. ingezet om het tekort 2017 te dekken. Tot slot, stellen we voor om aanvullend € 7,8 mln. vanuit het budgettair kader beschikbaar te stellen voor het tekort van de bijstand in 2017. De resterende € 17,8 mln. zijn voor risico en rekening van de gemeente. In het weerstandsvermogen wordt rekening gehouden met dit risico.

Kans: 90%

Bedrag: € 17,8 mln.

6) *Jeugd*

Per 1-1-2015 heeft de gemeente de verantwoordelijkheid van Jeugdzorg overgenomen van het Rijk. De inkoop van de zorg voor de jeugd vindt plaats via het H10 inkoopbureau. Dit inkoopbureau verstrekt de gemeenten de overzichten van de budgetuitnutting van de door de gemeente gecontracteerde zorgaanbieders en zorginstellingen. Er is voor 2016 een controleprotocol samengesteld. Instellingen leggen over de eerste 9 maanden verantwoording af over de gemaakte en verder verwachte kosten, die wordt beoordeeld door hun eigen accountant. De raming van de laatste drie maanden door het H10 inkoopbureau wordt gecontroleerd door de accountant van het H10 inkoopbureau. Dit controleprotocol heeft goed gewerkt.

In de jaarrekening 2016 is een bedrag van € 84,4 mln. aan uitgaven zorg opgenomen. Uit de controle blijkt dat de meeste grote instellingen van Den Haag een schone controleverklaring hebben ontvangen over de eerste 9 maanden, ondanks kanttekeningen bij een aantal instellingen omtrent de vastleggingen in de behandeldossiers. Uit de bevindingen van de accountant van het inkoopbureau H10 blijkt dat de ramingen van het H10 inkoopbureau voor de resterende 3 maanden van 2016 op redelijke gronden tot stand zijn gekomen. De definitieve cijfers worden uiteraard pas bij de afrekening over 2016 beschikbaar. Bij de eindafrekening over 2016 van de instellingen zal ook duidelijk worden in welke mate deze geraamde bedragen overeenkomen met de uiteindelijke verrekeningen. De verwachting is dat de eindafrekening in september 2017 zal plaatsvinden.

Kans: 50%

Bedrag: € 4,2 mln. (inschatting met bandbreedte van 5% positief en negatief)

7) *Statushouders*

De gemeente Den Haag levert haar bijdrage aan het oplossen van de vluchtelingenproblematiek. Concreet betekent dit dat de gemeente zich naast de wettelijke taakstelling om statushouders te huisvesten zich in 2016 geïmmiteerd heeft om nog eens extra 700 statushouders te huisvesten. In 2016 is het voor het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers niet mogelijk gebleken om deze extra statushouders aan de gemeente Den Haag te koppelen. De ambitie van de gemeente Den Haag blijft ook in 2017 om 700 extra statushouders te huisvesten. De kosten gemoeid met sociaal domein plan Haagse Aanpak voor de extra taakstelling van 700 statushouders van € 6,2 mln. wordt, voor het deel dat uit het accres van het gemeentefonds gedekt wordt voor € 5,1 mln., als risico opgenomen in het gemeentebrede risico cumulatiemodel. Het resterende bedrag van € 1,2 mln. komt beschikbaar vanuit de mogelijkheid voor gemeenten om onder voorwaarden, een vergoeding van € 2.370 voor vergunninghouders aan te vragen voor maatschappelijke begeleiding.

Kans: 50%

Bedrag: € 5,1 mln.

8) *Btw-compensatiefonds*

Het Rijk heeft een maximum gezet op het btw-compensatiefonds. Bij een aantrekkende economie, bij meer uitbestedingen of bij grote investeringen van gemeenten, is de kans reëel dat de gemeenten meer btw bij het Rijk declareren dan er in het btw-compensatiefonds zit. Het Rijk dekt dat tekort op het btw-compensatiefonds dan met een uitname uit het gemeentefonds. Het maximale risico voor alle

gemeenten samen schatten we op 10% van het btw-compensatiefonds van € 2,3 miljard. Het Haagse aandeel daarvan is 4,5%. Waarmee het Haagse aandeel op afgerond € 10 mln. komt.

Kans: 40%
Bedrag: € 10 mln.

9) Bijstandsuitkeringen 2018 en verder

Het Rijk heeft in 2015 een nieuw verdeelmodel ingevoerd voor de verdeling van bijstandsmiddelen, ook wel het BUIG budget. Dit nieuwe verdeelmodel heeft een structureel nadelig effect voor de gemeente Den Haag. Samen met andere gemeenten is Den Haag langs verschillende sporen in onderhandeling met het Rijk over aanpassingen van het verdeelmodel. Het Rijk heeft het voornemen om in 2017 een volledig objectief model beschikbaar te hebben. Desondanks is de kans dat een nieuw verdeel model structureel tot een nadeel leidt. De provincie Zuid-Holland dringt er als toezichhouder dan ook op aan het tekort in de begroting te verwerken. Het tekort op de bijstandsverlening voor 2018 bedraagt structureel € 53 mln. De verwachting is dat hiervan € 7,5 mln. wordt ontvangen vanuit de vangnetregeling. Rekening houdend met het voorstel om structureel € 10 mln. op te lossen binnen het budgettaire kader van de Voorjaarsnota 2017, bedraagt het meerjarig tekort op de bijstandsverlening € 35,5 mln. Voor de langere termijn gaat de gemeente er vanuit dat de baten en lasten voor de bijstandsverlening in evenwicht komen door bijstellingen van het rijksverdeelmodel. Dit is mede ingegeven door de nog lopende discussie met het Rijk. Voor dit deel van het tekort wil het college dan ook voorstellen het voorziene tekort niet op voorhand structureel te dekken, maar de ontwikkelingen per jaar te bekijken.

Kans: 60%
Bedrag: 35,5 mln.

10) Afschaffing precariobelasting

De jaarlijkse opbrengst precariobelasting bedraagt in Den Haag ca. € 16 mln. Minister Plasterk heeft in juni 2016 het wetsvoorstel bij de Tweede Kamer ingediend dat regelt dat gemeenten geen precariobelasting meer kunnen heffen van nutsbedrijven over netwerken die ze in, op of boven gemeentegrond exploiteren. Op 21 februari 2017 heeft de Tweede Kamer ingestemd met dit voorstel. Op initiatief van de Tweede Kamer is de overgangstermijn gehalveerd tot 1 januari 2022. Het structurele nadelig effect van de afschaffing van de precariobelasting dient vanaf volgend jaar in de meerjarenbegroting verwerkt te worden. Per heden is dit nog als risico aangemerkt.

Kans: 90%
Bedrag: € 16,0 mln.

11) Btw Sport

In het Sportbesluit staan de Btw criteria waaraan de exploitatie van een sportaccommodatie moet voldoen. Momenteel valt het ter beschikkingstellen van sportaccommodaties door gemeenten onder het lage Btw-tarief van 6% als sprake is van gelegenheid tot sportbeoefening. Als gevolg van een Europees vonnis (West Dorset Golf Club-arrest) was het Rijk voornemens het Sportbesluit aan te passen. Het Rijk wil deze activiteiten vrijstellen van Btw-heffing. Het kabinet is niet meer voornemens in deze huidige coalitieperiode het sportbesluit verregaand aan te passen. De vrijstelling betekent dat door de gemeente betaalde Btw een kostenpost vormt. Den Haag is een stad die relatief veel investeert in goede sportvoorzieningen. De Btw-maatregel in de gemeentelijke sport-begroting leidt tot een kostenpost van € 2,5 mln. Momenteel bestudeert de wetgever de gevolgen. Daarnaast is ook nog niet duidelijk of Den Haag mogelijk aanspraak maakt op compensatie.

Kans: 50%
Bedrag: € 2,5 mln.

12) Afname WSW in relatie tot rijksbijdrage

De Wet op de Sociale Werkvoorziening is in 2015 opgegaan in de Participatiewet. Hierdoor komen er geen nieuwe instroom WSW-ers meer en daalt het aantal WSW-ers als gevolg van overlijden, pensionering en overige uitstroom geleidelijk. Hiermee samenhangend daalt ook de rijksbijdrage. Het risico bestaat dat deze daling van de rijksbijdrage sneller verloopt dan de afname van het aantal WSW-ers. We schatten het financiële effect van dit risico in op € 3,5 mln. structureel.

Kans: 50%

Bedrag: € 3,5 mln.

13) Transitievergoeding

Transitiekostenvergoeding betreft een aanpassing van het ontslagrecht in de private wet- en regelgeving. Dit houdt in dat na twee jaar ziekteverzuim, een sw-medewerker nu recht heeft op een transitiekostenvergoeding om de mogelijkheden op de arbeidsmarkt te vergroten. Berekening van 1 jaar laat een relatief "oude" populatie (62-64 jaar) zien, en laat zien welke werknemers straks recht hebben op een ontslagvergoeding van ongeveer € 53.000, zonder nog uitzicht te hebben op een nieuwe arbeidsplek. Er is nog geen zicht op aangepast beleid om deze situatie te kunnen beperken, maar het betreft wel een wettelijke maatregel. De jaarlijkse kosten worden geschat op € 0,6 mln. Momenteel ligt bij de Tweede Kamer een wetsvoorstel om werkgevers met terugwerkende kracht te compenseren voor uitbetaalde transitievergoeding.

Kans: 60%

Bedrag: € 0,6 mln. structureel

14) Erfpacht

De afgelopen jaren is gemiddeld zo'n € 8 a € 10 mln. per jaar aan erfpachtinkomsten afgedragen als voedingsbron voor activiteiten in het kader van stedelijke ontwikkeling. Het is een dekkingsbron voor apparaat en projecten voor de programma's wonen en stadsontwikkeling. Door de lage marktrente, daalt ook het canonpercentage voor erfpacht en ontvangt de gemeente minder inkomsten dan voorheen voor nieuwe en herziene erfpachtcontracten. Ook worden hiermee samenhangend minder erfpachtcontracten afgekocht, waardoor incidentele baten verminderen.

In de meerjarenbegroting 2017-2020 is € 2 mln. per jaar beschikbaar gesteld voor 2017 t/m 2019 om de trend van lagere afdracht uit erfpachtinkomsten te compenseren. Er bestaat een gerede kans dat, als gevolg van marktontwikkelingen, structureel lagere erfpachtbaten worden gerealiseerd in de komende jaren. We blijven de komende periode de marktontwikkeling en ontwikkelingen op de erfpachtportefeuille volgen. Voor een risico van bij benadering € 3,5 mln. per jaar houden we rekening binnen het risicocumulatiemodel.

Kans: 60%

Bedrag: € 3,5 mln. structureel

Financiële kengetallen

Het BBV schrijft een set financiële kengetallen voor. Op basis van deze set kengetallen krijgt u in één oogopslag een beeld van de financiële positie van de gemeente. In de onderstaande tabel vindt u de kengetallen. De kengetallen zijn gebaseerd op een geprognosticeerde balans die extracomptabel tot stand is gekomen. De geprognosticeerde balans houdt nog geen rekening met de effecten van een verkoop van Eneco. Een verkoop van Eneco heeft in beginsel een positief effect op het eigen vermogen en de financieringspositie van de gemeente. De omvang van dit effect is mede afhankelijk van de verkoopopbrengst, wanneer deze plaatsvindt en van de aanwending daarvan.

	jaarrekening 2016	begroting 2017	begroting 2018	begroting 2019	begroting 2020	begroting 2021
Netto schuldquote	38,7%	54,9%	64,2%	71,1%	79,0%	76,8%
Netto schuldquote (gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen)	29,2%	46,0%	54,8%	62,9%	70,8%	68,8%
Solvabiliteitsratio	27,8%	25,4%	20,7%	21,3%	21,1%	20,1%
Structurele exploitatieruimte	0,7%	0,5%	0,5%	0,6%	0,7%	1,0%
Grondexploitatie	2,9%	3,3%	3,5%	3,6%	3,6%	3,5%
Belastingcapaciteit	76%	76%	75%	75%	74%	74%
EMU-saldo (in dzd. Euro's)	-158.927	-292.722	-226.000	-165.000	-164.000	34.000

Netto Schuldquote

De netto schuldquote geeft inzicht in het niveau van de schuldenlast ten opzichte van de eigen middelen. De komende jaren neemt de netto schuldquote van de gemeente toe. Dit komt omdat de gemeente geld aantrekt voor de uitvoering van investeringsprojecten en door verstrekte leningen aan enkele verbonden partijen/derden. Om deze leningen te kunnen verstrekken heeft de gemeente geld op de kapitaalmarkt geleend. Deze leningen zijn één op één door verstrekt aan de verbonden partij. Voor een verdere toelichting wordt verwezen naar de paragraaf Financiering. De Haagse netto schuldquote ligt binnen de algemeen aanvaarde normen.

Netto Schuldquote (gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen aan derden)

De gemeente leent geld voor de financiering van de eigen activiteiten. Om een goed beeld te krijgen van de omvang daarvan, wordt de totale financiering gecorrigeerd voor de leningen die de gemeente aan derden verstrekt. De gemeente leent de komende jaren meer voor de financiering van de eigen investeringen. De Haagse bevolking groeit elk jaar verder, en de gemeente wil de dienstverlening aan haar burgers, ook de nieuwe, op z'n minst op hetzelfde niveau handhaven. Hierbij horen grote investeringen die deels met geleend geld worden betaald. Met de financieringsbrief gemeentelijke financiering 2017 wordt de gemeenteraad geïnformeerd over de voorgenomen financieringsstrategie voor de komende periode. Daarnaast nemen door de uitvoering van het voorgenomen beleid de bestemmingsreserves af. Het betekent dat het voorgenomen beleid wordt uitgevoerd.

Solvabiliteitsratio

De solvabiliteitsratio geeft inzicht in de mate waarin het bezit op de balans gefinancierd is door het eigen vermogen. De solvabiliteitsratio van de gemeente Den Haag blijft de komende jaren stabiel tussen de twintig en vijfentwintig procent. De afname van de solvabiliteit komt door de inzet van de bestemmingsreserves. Tegenover de lagere bestemmingsreserves staat een hoger niveau aan voorzieningen. De stad wordt hierdoor aantrekkelijker voor bewoners, bedrijven en instellingen. De Haagse solvabiliteitsratio ligt in lijn met de andere grote gemeenten.

Structurele exploitatieruimte

Het kengetal "structurele exploitatieruimte" geeft inzicht in welke mate de structurele lasten van de gemeente gedekt zijn door structurele baten. Een positief percentage betekent dat incidentele lasten deels uit structurele middelen worden gedekt. Een negatieve percentage betekent dat structurele lasten deels uit incidentele baten worden gedekt. Het kengetal drukt daarmee niet uit of sprake is van een begrotingstekort of – overschot. Den Haag heeft voor de komende jaren een nagenoeg structureel sluitende begroting. Een klein percentage van incidentele lasten worden gedekt door de structurele middelen om de begroting sluitend te krijgen.

Grondexploitatie

De waarde van de grondexploitaties bij de gemeente Den Haag vormen een gering deel van de totale baten.

Belastingcapaciteit

Het kengetal belastingcapaciteit geeft weer hoe de belastingdruk in de gemeente zich verhoudt ten opzichte van het landelijk gemiddelde van alle gemeenten. Een belastingcapaciteit van 100% betekent dat de woonlasten exact het landelijk gemiddelde zijn. Een lager percentage dan 100% betekent dat de woonlasten per huishouden lager zijn dan het landelijke gemiddelde. Den Haag heeft met een percentage van 76% (relatief) lage woonlasten ten opzichte van het landelijk gemiddelde en alle andere gemeente.

EMU-saldo

Tot en met 2018 verwacht de gemeente een hoger EMU-tekort dan over de afgelopen jaren. Hieraan liggen verschillende oorzaken ten grondslag. Dit hangt onder meer samen met de realisatie van het Spuikwartier, de Rotterdamsebaan en de aankoop van het Forum gebouw. Daarnaast is de uitvoering van het incidentele beleid uit het coalitieakkoord voor deze jaren voorzien. Beide ontwikkelingen zorgen ervoor dat het tekort in deze jaren toeneemt. Het landelijke beeld is dat in de realisatie het EMU-saldo doorgaans lager is dan het begrote saldo. Na 2020 lijkt het EMU-saldo af te nemen. Voor een belangrijk deel komt dit doordat de (vervangings)investeringen voor die jaren nog niet volledig in te schatten zijn.

Geprognosticeerde balans

De geprognosticeerde balans biedt inzicht in de hoofdlijnen van de effecten van de verwachte financiële ontwikkeling van de gemeente in de komende jaren op de balans.

De komende jaren neemt de materiële vaste activa van de gemeente toe. Voor een deel komt dit door de gewijzigde regelgeving in het BBV waardoor activa met een maatschappelijk nut voortaan geactiveerd moet worden, waar voorheen deze activa deels ten laste van de exploitatie en of de reserves werd gebracht. De terugloop van het eigen vermogen door inzet van de bestemmingsreserves wordt hierdoor gedempt. Daarnaast voert de gemeente zijn investeringsagenda, waar onder de fietsenstalling onder het Koningin Julianaplein, het Spuikwartier en de Rotterdamsebaan. Ook zet de gemeente de komende jaren de bestemmingsreserves in voor de realisatie van het afgesproken beleid. De investeringen worden deels met langlopende leningen (schulden) betaald. De langlopende schulden blijven onder de in de literatuur genoemde bovengrens van 130 procent van de exploitatie. Met andere woorden: de financiële positie van de gemeente blijft gezond.

Geprognostiseerde balans

(bedragen in € 1.000)

	jaarrekening 2016	begroting 2017	begroting 2018	begroting 2019	begroting 2020	begroting 2021
Vaste activa						
Immateriële vaste activa	215	0	0	0	0	0
Materiële vaste activa	1.479.669	1.624.000	1.741.000	1.852.000	2.021.000	1.963.000
Financiële vaste activa	447.865	444.000	431.000	394.000	380.000	367.000
	1.927.749	2.068.000	2.172.000	2.246.000	2.401.000	2.330.000
Vlottende activa						
Voorraden	65.465	79.000	82.000	80.000	81.000	81.000
Uitzettingen/Vorderingen	726.991	303.000	286.000	257.000	245.000	246.000
Overlopende activa	229.678	206.000	215.000	217.000	213.000	215.000
Liquide middelen	2.637	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
	1.024.771	590.000	585.000	556.000	541.000	544.000
Totaal Activa	2.952.520	2.658.000	2.757.000	2.802.000	2.942.000	2.874.000
Vaste passiva						
Eigen Vermogen	819.360	707.000	611.000	566.000	580.000	563.000
Voorzieningen	178.710	156.000	146.000	135.000	127.000	120.000
Langlopende schulden	1.052.001	1.240.000	1.286.000	1.324.000	1.445.000	1.582.000
	2.050.071	2.103.000	2.043.000	2.025.000	2.152.000	2.265.000
Vlottende passiva						
Vlottende schulden	848.068	478.000	646.000	711.000	720.000	541.000
Overlopende passiva	54.380	77.000	68.000	66.000	70.000	68.000
	902.448	555.000	714.000	777.000	790.000	609.000
Totaal Passiva	2.952.519	2.658.000	2.757.000	2.802.000	2.942.000	2.874.000